

Η ΕΜΠΕΙΡΙΑ ΖΩΗΣ ΤΩΝ ΠΑΙΔΙΩΝ ΠΟΥ ΕΖΗΣΑΝ ΣΕ ΕΞΩ-ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΗ ΦΡΟΝΤΙΔΑ ΚΑΙ Η ΕΠΙΔΡΑΣΗ ΣΤΗΝ ΕΝΗΛΙΚΗ ΖΩΗ

Βοριζανάκης Ανδρέας¹, Κούτρα Κλειώ², Ράτσικα Νικολέτα³

Περίληψη

Σύνοψη: Αυτό το άρθρο καταγράφει τα βιώματα και τις εμπειρίες δέκα (10) ενήλικων ανδρών και γυναικών που μεγάλωσαν σε ένα από τα Παιδικά Χωριά SOS στην Ελλάδα. Μέσα από τον αναστοχασμό και την επαναξιολόγηση αυτής της εμπειρίας, μιλούν για την επίδραση της εξω-οικογενειακής φροντίδας στην ενήλικη ζωή τους.

Μέθοδος: Πρόκειται για μια ποιοτική, διερευνητική μελέτη, τα στοιχεία της οποίας συλλέχθηκαν με ημι-δομημένες συνεντεύξεις και αναλύθηκαν με τη μέθοδο της θεματικής ανάλυσης.

Ευρήματα: Η οικογενειακή εστία στην παρούσα μελέτη, είτε λόγω οικονομικής δυσπραγίας, είτε λόγω θανάτου ενός από τους γονείς ή της κατάχρησης ουσιών, συνδέεται μάλλον με δυσάρεστα συναισθήματα και μνήμες για την πλειοψηφία των συμμετεχόντων. Το Παιδικό Χωριό SOS σηματοδότησε για τους περισσότερους μια νέα αρχή, χωρίς να απουσιάζουν εμπειρίες παραμέλησης και ανασφάλειας.

Συμπέρασμα: Η διάθεση οικονομικών και κοινωνικών πόρων για τη στήριξη των βιολογικών οικογενειών στο φυσικό τους περιβάλλον, προκειμένου να αποφευχθεί η διάλυσή τους, θα πρέπει να αποτελεί προτεραιότητα. Οι πολιτικές προστασίας του παιδιού και της οικογένειας οφείλουν να επικεντρωθούν στην πρόληψη των κοινωνικών φαινομένων (κατάχρηση ουσιών, ανεργία), με απώτερο στόχο τη μείωση του μεγάλου αριθμού των παιδιών σε

-
1. Κοινωνικός λειτουργός, MSc, υποψήφιος διδάκτορας Κοινωνικής Εργασίας, Ελληνικό Μεσογειακό Πανεπιστήμιο, Εργαστήριο Εφαρμοσμένης Κοινωνικής Έρευνας και Κοινωνικής Εργασίας. Email: andreasv@hmu.gr
 2. Επίκουρη Καθηγήτρια Κοινωνικής Εργασίας, Ελληνικό Μεσογειακό Πανεπιστήμιο, Εργαστήριο Εφαρμοσμένης Κοινωνικής Έρευνας και Κοινωνικής Εργασίας. Email: kkoutra@hmu.gr
 3. Επίκουρη Καθηγήτρια Κοινωνικής Εργασίας, Ελληνικό Μεσογειακό Πανεπιστήμιο, Εργαστήριο Εφαρμοσμένης Κοινωνικής Έρευνας και Κοινωνικής Εργασίας. Email: ratsika@hmu.gr

ιδρύματα που προέρχονται από οικογένειες που πλήττονται από τη φτώχεια και τα συνακόλουθά της.

Λέξεις-κλειδιά: *Παιδική προστασία, Έξω-οικογενειακή φροντίδα, Ιδρυματική προστασία.*

Εισαγωγή

Το σύστημα παιδικής προστασίας συνίσταται σε επίσημες και ανεπίσημες δομές που στόχο έχουν την πρόληψη και την αντιμετώπιση της βίας, της κακοποίησης, της παραμέλησης και της εκμετάλλευσης (UNICEF et al., 2013). Ο καλύτερος χώρος να μεγαλώσει ένα παιδί είναι να βρίσκεται στη βιολογική του οικογένεια (UNICEF, UNHCR, Save the Children, & World Vision, 2013). Εντούτοις, σε κάποιες περιπτώσεις η βιολογική οικογένεια αδυνατεί να προσφέρει την απαραίτητη φροντίδα, με αποτέλεσμα να αναζητούνται εναλλακτικές μορφές φροντίδας (συγγενική φροντίδα, ανάδοχη οικογένεια, υιοθεσία και ιδρύματα παιδικής μέριμνας) (Duranovic, 2017).

Στην Ευρώπη, στη Βόρεια Αμερική και στην Αυστραλία, οι παρεμβάσεις για την υποστήριξη των παιδιών και των οικογενειών εμπίπτουν σε δύο μοντέλα (Fargion, 2012). Αυτό που ακολουθούν Αγγλοσαξονικές χώρες με έμφαση στην προστασία των παιδιών και εκείνο των Σκανδιναβικών χωρών που προάγει την ευημερία των παιδιών μέσα από τη στήριξη και την ευημερία της οικογένειας (Hessle, 2013).

Στην Ολλανδία, ο νέος νόμος για την προστασία των παιδιών προάγει προσεγγίσεις ενδυνάμωσης. Την τελευταία δεκαετία κυριαρχεί η προσέγγιση των σημάτων ασφαλείας (SoS), που εστιάζει στην προοπτική του εξυπηρετούμενου (Turnell & Edwards, 1999) και υποστηρίζει ότι οι οικογένειες μπορούν να αλλάξουν εστιάζοντας στη συνεργασία μεταξύ των εργαζομένων στις δομές προστασίας, των παιδιών και των οικογενειών τους (Bartelink, 2013 στο Rijbroek et al., 2017). Έρευνες αναδεικνύουν υποσχόμενα αποτελέσματα, με τους επαγγελματίες και τους επιστήμονες να είναι γενικά θετικοί για την ανάπτυξη της προσέγγισης SoS (De Wolff & Vink, 2012 στο Rijbroek et al., 2017).

Οι υπηρεσίες προστασίας των παιδιών στη Γερμανία και στην Ολλανδία επικεντρώνονται σε νέους ηλικίας 0 έως 18 ετών, επεκτείνονται όμως ως το ανώτατο όριο ηλικίας των 27 ετών στη Γερμανία και 23 ετών στην Ολλανδία. Και στις δύο χώρες οι κανονισμοί στοχεύουν στην ανάληψη ευθύνης των εξυπηρετούμενων, στην ενεργό συμμετοχή τους κατά τη διάρκεια της παροχής φροντίδας και στη συμμετοχή τόσο των νέων όσο και των γονέων τους στη διαδικασία λήψης αποφάσεων (Harder et al., 2013).

Στη Νότια Ευρώπη μεγάλος είναι ο αριθμός των παιδιών που παραμένει σε φροντίδα εκτός οικογενειών (Del Valle & Bravo, 2013). Σύμφωνα με τον νέο νόμο 4538/2018, στο πλαίσιο της προώθησης και της ανάπτυξης του θεσμού της υιοθεσίας και της αναδοχής στην Ελλάδα, εφαρμόζεται για πρώτη φορά ηλεκτρονική ενιαία διαδικασία για την επιλογή αναδόχου ή θετού γονέα (www.anynet.gr). Θεσπίζονται Ειδικά και στη συνέχεια Εθνικά Μητρώα Υποψηφίων Αναδόχων ή Υποψηφίων Θετών Γονέων στα οποία καταγράφονται με ενιαίο τρόπο, πανελλαδικά, οι οικογένειες ή και τα μεμονωμένα φυσικά πρόσωπα που ενδιαφέρονται να γίνουν ανάδοχοι ή θετοί γονείς. Στην Ελλάδα, σύμφωνα με την έκθεση του Συνηγόρου του Πολίτη έτους 2015, εκκλησιαστικά ή ιδιωτικά ιδρύματα εξακολουθούν να λειτουργούν βάσει ενός μοντέλου «φιλανθρωπίας» χωρίς να είναι προσανατολισμένα στο προφίλ, στις ανάγκες παιδιών και εφήβων και στα σύγχρονα δεδομένα για την ανατροφή και τα δικαιώματα των παιδιών. Χαρακτηριστικά του έως τώρα συστήματος είναι η απομάκρυνση του παιδιού από το οικογενειακό περιβάλλον, χωρίς τη σύμφωνη ή μη γνώμη του παιδιού, η εισαγωγή σε ίδρυμα ή σε δομές οικογενειακού τύπου, με τον θεσμό της αναδοχής να μην έχει αναπτυχθεί σε ικανοποιητικό βαθμό (Συνήγορος του Πολίτη, 2015).

Σε άλλες μεσογειακές χώρες, όπως η Ισπανία και η Ιταλία, η εξέλιξη της παιδικής προστασίας παρουσιάζει αξιοσημείωτη πρόοδο. Τις τελευταίες δεκαετίες οι χώρες αυτές έχουν επιτύχει ένα υψηλό επίπεδο παροχών στους τομείς της υγείας, της εκπαίδευσης και των κοινωνικών υπηρεσιών, με την υποστήριξη της οικογένειας να αποτελεί βασικό στόχο (Valle et al., 2013). Στην Ιταλία, το Πρόγραμμα Παρέμβασης για την Πρόληψη της Εισαγωγής των Παιδιών σε Ιδρύματα (*Programme of Intervention for Prevention of Institutionalization*) ξεκίνησε να εφαρμόζεται το 2011 σε 10 ιταλικές πόλεις και φαίνεται να είναι ικανό να αποτρέψει την τοποθέτηση των παιδιών σε δομές εκτός οικογένειας (Serbati, Ius, Milani, 2016).

Μελέτες για τα παιδικά χωριά SOS διεθνώς, και γενικά για την έξω-οικογενειακή φροντίδα, αναδεικνύουν ότι η απομάκρυνση από την οικογενειακή εστία και η παραμονή των παιδιών σε δομές παιδικής προστασίας επηρεάζουν θετικά ή/και αρνητικά τις ζωές τους και τη μετέπειτα εξέλιξή τους. Ο Moono (2006), στη μελέτη του για το χωριό SOS στη Lusaka της Ζάμπια, εξέτασε τον τρόπο με τον οποίο η διαμονή στο χωριό SOS χτίζει ξανά τις ζωές και αναπτύσσει τις δεξιότητες των ορφανών και ευάλωτων παιδιών. Διαπιστώθηκε ότι η οικογένεια/κοινότητα SOS είχε κάνει πολλά για την “αναγέννηση” και την αλλαγή της ζωής των παιδιών και την ενίσχυση των δυνατοτήτων τους. Η βοήθεια περιλάμβανε την παροχή αξιοπρεπούς καταφυγίου, τροφής, ιατρικών εγκαταστάσεων, υπηρεσιών εκπαίδευσης και προστασίας από κακομεταχείριση. Αυτό το περιβάλλον αποτέλεσε το σταθερό υπόβαθρο για την ενδυνάμωση της αυτοπεποίθησης και την αποκατάσταση των δυνατοτήτων των

παιδιών. Άλλη μελέτη 125 παιδιών, ηλικίας 8 έως 14 ετών, των παιδικών χωριών SOS στο Punjab του Πακιστάν, υποστήριξε τον σημαντικό ρόλο που αυτά διαδραματίζουν στη ζωή των ορφανών με την πλειοψηφία τους να εκφράζει ικανοποίηση από τις παροχές (τροφή, εκπαίδευση, υγειονομική περίθαλψη) (Akram M., Anjum F. & Akram N., 2015).

Σε συγκριτική μελέτη διερευνήθηκαν οι διαφορές στις στάσεις των εφήβων (αισιοδοξίας-απαισιοδοξίας) που μεγάλωσαν σε “οικογένειες” του παιδικού χωριού SOS στην πόλη Bhimtal της Ινδίας και σε βιολογικές οικογένειες της ίδιας περιοχής (Singh και Dhyan, 2013). Τα αποτελέσματα της μελέτης κατέγραψαν στάση αισιοδοξίας και στις δυο ομάδες των εφήβων χωρίς ο τύπος της οικογένειάς τους και το φύλο των ερωτηθέντων να διαφοροποιεί αυτή τη στάση. Στο Tema της Γκάνα, 27 νέοι ενήλικοι που είχαν ενηλικιωθεί στο Παιδικό Χωριό SOS αναφέρουν ποικίλες πηγές για την προετοιμασία ενηλικίωσης, όπως η μητέρα SOS, οι εγκαταστάσεις νεότητας και το οικοτροφείο. Παράλληλα, όμως, αναφέρουν σειρά ελλειμμάτων και εμποδίων στην προετοιμασία τους για την «έξοδο», συμπεριλαμβανομένων της χρηματοδότησης, της στέγασης, της έλλειψης υποστήριξης και καθοδήγησης και της έλλειψης συμβολής στις αποφάσεις σχετικά με το μέλλον τους (Manso, 2012). Η Bogdanova (2017), σε ποιοτική μελέτη σε δύο ρωσικά παιδικά χωριά SOS, αναφέρει πως τα παιδιά που μεγαλώνουν στα χωριά SOS, συγκριτικά με τα παιδιά που δέχονται άλλου τύπου ιδρυματική φροντίδα, αναπτύσσουν τον δεσμό της προσκόλλησης με τον σημαντικό άλλο στην παιδική ηλικία καθώς και υψηλότερη ψυχική ανθεκτικότητα.

Ποιοτική μελέτη για την εμπειρία και την επίδραση της ιδρυματικής φροντίδας σε 15 ενήλικα άτομα σε τρεις διαφορετικές χρονικές περιόδους εισαγωγής σε ίδρυμα (η 1η ομάδα 1940-1950, η 2η από το 1960- 1980 και η 3η από το 1990-2016) στη Βόρεια Ελλάδα ανέδειξε σειρά ευρημάτων (Τατσιοπούλου κ.α., 2020): Η κοινωνικο-οικονομική και συναισθηματική επιβάρυνση των παιδιών ήσαν οι λόγοι για την απομάκρυνση από την οικογενειακή εστία και την τοποθέτηση σε ίδρυμα. Για την 1η ομάδα καταγράφηκαν σοβαρές οικονομικές δυσκολίες σε συνδυασμό με οικογενειακά προβλήματα, όπως θάνατος γονέα ή εγκατάλειψη από γονέα εν μέσω πολέμου και εμφυλίων συγκρούσεων. Για τη 2η ομάδα, η παραμέληση ή/και κακοποίηση σε συνδυασμό με ψυχική ασθένεια και χρήση ναρκωτικών από τους γονείς. Στην 3η ομάδα καταγράφηκε η απουσία προετοιμασίας και επεξήγησης των λόγων απομάκρυνσης από το σπίτι και της φιλοξενίας στο ίδρυμα. Οι δύο πρώτες ομάδες τόνισαν τις θετικές πτυχές των εμπειριών τους από την παραμονή τους στο ίδρυμα (το ίδρυμα περιγράφηκε ως ένα ασφαλές καταφύγιο που κάλυπτε τις βασικές ανάγκες- διαμονή, τροφή, βασική εκπαίδευση), υποβαθμίζοντας τις αρνητικές πτυχές (αποσύνδεση με την οικογένεια, απόμακρες σχέσεις με το προσωπικό, σωματική και λεκτική κακοποίηση και σοβαρές ποινές).

Αντιθέτως, οι συμμετέχοντες της 3ης ομάδας διατήρησαν μια πιο επικριτική στάση περιγράφοντας το ίδρυμα ως έναν χώρο που παρείχε μεν σταθερότητα και ρουτίνα για την κάλυψη των βασικών αναγκών τους, χωρίς όμως να παρέχει κατανόηση και συναισθηματική στήριξη. Η αποχώρηση από το ίδρυμα για την 1η και 2η ομάδα συνέβη σε πολύ νεαρή ηλικία, απότομα και χωρίς καμία υποστήριξη από το ίδρυμα ή την οικογένεια καταγωγής τους, ενώ για τους μετέχοντες της 3ης ομάδας η αποχώρηση συνέβη στην ηλικία των 15-18 ετών με τοποθέτηση σε ανάδοχη οικογένεια ή σε ημιαυτόνομες κατοικίες, λαμβάνοντας οικονομική, ψυχολογική και συναισθηματική υποστήριξη. Η δημιουργία οικογένειας για τους μετέχοντες των δύο πρώτων ομάδων προκάλεσε χαρά, υπερηφάνεια και μια αίσθηση ολοκλήρωσης, μια ευκαιρία να αντισταθμίσουν τη χαμένη τους παιδική ηλικία, αν και εξέφρασαν φόβο επανάληψης των λαθών των γονιών τους. Οι συμμετέχοντες της 3ης ομάδας αντιμετώπισαν δυσκολίες στις μακροχρόνιες ερωτικές και φιλικές σχέσεις, με τη συναισθηματική τους κατάσταση να περιγράφεται χαοτική (Τατσιοπούλου κ.α., 2020).

Οι Khoο και συν. (2015) μελέτησαν τις εμπειρίες της καθημερινότητας και τους σημαντικούς άλλους 130 νέων, ηλικίας 15-17 ετών, από χαμηλό κοινωνικο-οικονομικό υπόβαθρο, που ζούσαν σε ιδιωτικό ίδρυμα στο Μεξικό λόγω σωματικής και σεξουαλικής κακοποίησης από γονείς ή παππούδες. Τα ευρήματα της μελέτης ανέδειξαν την αίσθηση του ιδρύματος ως σπίτι, ως ένα μέρος που παρέχει ασφάλεια και οικογενειακή ζωή. Περιέγραψαν την καθημερινή τους ζωή ως μια δομημένη ρουτίνα και τους ενήλικους του ιδρύματος να αναλαμβάνουν τον ρόλο των σημαντικών άλλων. Ανέφεραν ότι έλαβαν τη φροντίδα που περίμεναν να λάβουν από τους γονείς τους, ενώ η συμμετοχή στο σχολείο χαρακτηρίστηκε από τον στιγματισμό τους ως ορφανά από άλλα παιδιά ή/και από τους δασκάλους.

Ο Sjøland (2015) μελέτησε 140 παιδιά που μεγάλωσαν σε αμερικανικά ορφανοτροφεία στο Midwest μεταξύ 1920-1970. Η πλειοψηφία αυτών παρέμειναν στο ίδρυμα κατά μέσο όρο 9,5 χρόνια. Η ρουτίνα, οι κανόνες και το συγκεκριμένο πρόγραμμα έδιναν στα παιδιά μια αίσθηση σταθερότητας και εμπιστοσύνης και συγκαταλέγονταν μεταξύ των θετικών στοιχείων που ανέφεραν, εξαιτίας και των συχνών εναλλαγών περιβάλλοντος που είχαν προηγουμένως βιώσει κάποιοι συμμετέχοντες. Ως πλεονέκτημα ανέφεραν επίσης ότι κάποιοι μεγάλωσαν μαζί με τα βιολογικά τους αδέρφια, ενώ παράλληλα δημιούργησαν στενούς αδελφικούς δεσμούς έως την ενήλικη ζωή και με άλλα παιδιά του ιδρύματος. Οι περισσότεροι έλαβαν στο ορφανοτροφείο τροφή, στέγη, αγωγή υγείας, ιατρική περίθαλψη, εκπαίδευση, κατάρτιση, οικονομική στήριξη για την εκπαιδευτική τους εξέλιξη, σταθερότητα και ασφάλεια, αλλά δεν έλαβαν εξατομικευμένη φροντίδα, συναισθήματα και αγκαλιές αφού, όπως είπαν, δεν ήταν αυτή η δουλειά των φροντιστών τους.

Συνεπώς, ένας φορέας παιδικής προστασίας μπορεί να αποτελέσει καταφύγιο μέσα στο οποίο παρέχεται ασφάλεια, σταθερότητα, πρόγραμμα, αίσθηση οικογενειακής ζωής ή μία συνθήκη στην οποία καλύπτονται βασικές ανάγκες, χωρίς όμως συναισθηματική εγγύτητα. Μπορεί ακόμα να αποτελέσει μια πραγματικότητα στην οποία επαναλαμβάνονται τραυματικές εμπειρίες συναισθηματικής, σωματικής ή και σεξουαλικής κακοποίησης.

Η διαδικασία απομάκρυνσης των παιδιών από τις οικογένειές τους και η παραμονή τους σε εναλλακτικές μορφές ιδρυματικής φροντίδας οικογενειακού τύπου, όπως δείχνουν να είναι τα παιδικά χωριά SOS⁴, η ζωή και η καθημερινότητα, η ύπαρξη ή μη εξατομικευμένης φροντίδας και συναισθηματικής εγγύτητας και η διαδικασία μετάβασης στην αυτόνομη ενήλικη ζωή είναι ζητήματα που προσεγγίζει η παρούσα μελέτη.

Μεθοδολογία

Πρόκειται για ποιοτική, διερευνητική μελέτη που σκοπό έχει να αποτυπώσει τα βιώματα και τις εμπειρίες ατόμων που μεγάλωσαν σε ένα από τα Παιδικά Χωριά SOS Ελλάδας και το πώς αυτή η εμπειρία έχει επιδράσει στην ενήλικη ζωή τους, σήμερα.

Η έρευνα πεδίου πραγματοποιήθηκε από τον Απρίλιο έως τον Ιούλιο του 2019. Σε αυτή πήραν μέρος δέκα (10) άτομα, ηλικίας 30-40 ετών, που μεγάλωσαν σε ένα από τα παιδικά χωριά SOS. Ειδικότερα, στην έρευνα έλαβαν μέρος έξι (6) άνδρες και τέσσερις (4) γυναίκες, εκ των οποίων τέσσερις (4) ήταν έγγαμοι/ες και έξι (6) άγαμοι/ες. Οι περισσότεροι ήταν ιδιωτικοί υπάλληλοι. Απόφοιτοι δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης ήταν πέντε (5), τριτοβάθμιας δύο (2) και μεταλυκειακής εκπαίδευσης ήταν τρεις (3) από τους συμμετέχοντες.

Το δείγμα προσεγγίστηκε αρχικά μέσα από το ευρύτερο κοινωνικό δίκτυο του ερευνητή και έπειτα με τη μέθοδο της «χιονοστιβάδας». Αναζητήθηκαν άτομα ηλικίας 30-40 ετών προκειμένου να έχει προηγηθεί ένα διάστημα αναστοχασμού για την περίοδο παραμονής στο παιδικό χωριό και να έχουν υλοποιηθεί κάποια σχέδια για την πορεία της μετέπειτα ζωής τους.

Για τη συλλογή στοιχείων χρησιμοποιήθηκε η ημι-δομημένη συνέντευξη, εστιασμένη σε επτά θεματικούς άξονες που αφορούσαν: α) τη ζωή πριν από τη μετάβαση στο Παιδικό Χωριό (εφόσον υπάρχουν μνήμες), β) την περίοδο προσαρμογής σε αυτό, γ) τη ζωή κατά την

4. Τα Παιδικά Χωριά SOS Ελλάδος είναι Σωματείο μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα και ως φορέας παιδικής προστασίας επιδιώκει να παρέχει στα παιδιά οικογενειακού τύπου φροντίδα. Η οργάνωση των Παιδικών Χωριών SOS στηρίζεται σε τέσσερις παιδαγωγικές αρχές που ορίζουν το έργο και τη λειτουργία του: τη Μητέρα SOS, τα Αδέλφια SOS, την Οικογένεια SOS και το Σπίτι SOS.

παραμονή, δ) τις σχέσεις με τη βιολογική οικογένεια, ε) τη μετάβαση στην ενήλικη ζωή, στ) την επαναξιολόγηση αυτής της εμπειρίας, ζ) τις προσδοκίες των συμμετεχόντων για το μέλλον.

Η μέθοδος ανάλυσης που ακολουθήθηκε ήταν η θεματική ανάλυση, κατά την οποία έγινε η απομαγνητοφώνηση, η κωδικοποίηση και κατηγοριοποίηση των σύνθετων στοιχείων που προέκυψαν από τις ημι-δομημένες συνεντεύξεις (Braun & Clarke, 2006).

Οι υποψήφιοι συμμετέχοντες ενημερώθηκαν προφορικά και γραπτά για τον σκοπό και τους στόχους της ερευνητικής μελέτης, την εθελοντική τους συμμετοχή, την αναγκαιότητα της μαγνητοφώνησης της συνέντευξης, για την τήρηση εκ μέρους του ερευνητή όλων των κανόνων ηθικής και δεοντολογίας της κοινωνικής έρευνας και για το γεγονός ότι ήταν ελεύθεροι να σταματήσουν τη διαδικασία της συνέντευξης οποιαδήποτε στιγμή νιώσουν άβολα ή πιεστούν συναισθηματικά (Γαλάνης, 2017). Η διάρκεια της συνέντευξης κυμάνθηκε από 60' έως 90' λεπτά. Προκειμένου να διατηρηθεί η ανωνυμία των συμμετεχόντων κατά την ανάλυση των δεδομένων, τυχόν αναγνωριστικές πληροφορίες, για παράδειγμα ηλικία ή τοποθεσία διαμονής, παραλείπονται από τα αποσπάσματα που παρατίθενται.

Αποτελέσματα

α) Η απομάκρυνση από το σπίτι

Υπάρχουν συμμετέχοντες που δεν έχουν καμία μνήμη από τη ζωή τους με τη βιολογική οικογένεια, καθώς φιλοξενήθηκαν στα Παιδικά Χωριά SOS Ελλάδας ή σε κάποιον άλλο φορέα παιδικής προστασίας, σε πάρα πολύ μικρή ηλικία. Ο Συν.9, για παράδειγμα, αναφέρει: *«Εγώ, στην ουσία, δεν έζησα πριν με την οικογένειά μου γιατί εκεί πήγα (στο ίδρυμα) δεκαεννέα μηνών».*

Οι περισσότεροι όμως από τους μετέχοντες έχουν μνήμες και αναφέρονται σε καταστάσεις ακραίας οικονομικής δυσπραγίας, στέρησης βασικών αγαθών, συναισθηματικής και σωματικής παραμέλησης και κακοποίησης, εξαρτήσεων και καταστάσεις βίας: *«Θυμάμαι ότι ο πατέρας μου μας κρέμαγε από ένα δέντρο και εμένα και τον αδελφό μου όταν θεωρούσε ότι κάναμε κάτι κακό και να συμπληρώσω σε αυτό ότι ο πατέρας μου ήταν χρόνια αλκοολικός, δηλαδή ένας από τους λόγους που έφυγε η μάνα μου ήταν αυτός»,* αναφέρει ο Συν.8, ενώ ο Συν.7 αναφέρει ότι *«κατά καιρούς έβγαίνε ο πατέρας από τη φυλακή, είτε με άδεια, είτε με το στιδήποτε άλλο, και δημιουργούσε πρόβλημα στη μάνα μου».* Αναδεικνύονται συναισθήματα θυμού, οργής, αγωνίας, αγανάκτησης, αδιαφορίας, ματαιότητας, αλλά και σε κάποιες περιπτώσεις συναισθήματα ευγνωμοσύνης που

συνδέονται με τα πρόσωπα αυτά. Οι γονείς πάντως αναγνωρίζονται ως οι βασικοί υπαίτιοι απομάκρυνσης από το σπίτι.

Κάποιοι από τους συμμετέχοντες αναφέρονται στα πρόσωπα των γονέων σαν φιγούρες που δεν υπήρξαν στη ζωή τους ή υπήρξαν σποραδικά, όπως ο Συν.8 που λέει «...με τη μάνα μου δεν έχουμε πολλά. Μιλάμε, “τι κάνεις” “πώς είσαι”, αυτά, καμιά φορά πάω τη βλέπω, έρχεται με βλέπει... αυτά». Κάποιοι έχουν την ανάγκη να δικαιολογήσουν τις πράξεις των γονιών τους, όπως ο Συν.2 που αναφέρει: «...ήταν ένα μικρό κοριτσάκι, τώρα φαντάσου δεκατεσσάρων χρονών που έκανε το πρώτο της παιδί, δεκαέξι έκανε το άλλο παιδί, εμένα δηλαδή, και πήγαινε μετά η ιστορία έτσι», ενώ ορισμένοι μετέχοντες απογοητεύτηκαν όταν διαπίστωσαν ότι οι γονείς τους δεν είχαν συνειδητοποιήσει τις συνέπειες των πράξεών τους και δεν είχαν αλλάξει συμπεριφορά.

Οι περισσότεροι συμμετέχοντες ανέφεραν ότι μεταφέρθηκαν στα παιδικά χωριά SOS μαζί με τα αδέρφια τους, γεγονός που βοήθησε τόσο στην προσαρμογή όσο και στη διάρκεια της παραμονής και της πορείας τους στα παιδικά χωριά SOS, πλην ελαχίστων εξαιρέσεων που αναφέρθηκαν σε αδέρφια που επηρέασαν αρνητικά τη συμβίωση στον φορέα παιδικής προστασίας, σε αδέρφια που αναγκάστηκαν να μείνουν πίσω ή σε βιολογικά αδέρφια των οποίων οι συμμετέχοντες δεν γνώριζαν την ύπαρξή τους.

Η διαδρομή από την οικογενειακή εστία στα παιδικά χωριά SOS Ελλάδας δεν είναι πάντα γραμμική. Αρκετοί από τους συμμετέχοντες φιλοξενούνται αρχικά σε δημόσια ιδρύματα της χώρας, πριν φιλοξενηθούν τελικά σε κάποια οικογένεια SOS. Τα βιώματα των συμμετεχόντων από την παραμονή τους στο δημόσιο ίδρυμα είναι τραυματικά και αποτελούν ένα επιπρόσθετο βάρος στον ήδη τραυματισμένο ψυχικό τους κόσμο. Ο Συν.7 λέει χαρακτηριστικά: «αυτό που θυμάμαι είναι ότι συνέχεια άλλαζαν οι γυναίκες που ήταν εκεί... ότι ήμασταν είκοσι τριάντα παιδιά σε έναν θάλαμο τεράστιο με κουκέτες, τρώγαμε αρκετό ξύλο για να κάτσουμε ήσυχα, αυτό θυμάμαι εγώ...», ενώ ο Συν.2 ακόμη θυμάται τη σκηνή του αποχωρισμού από τη μητέρα στο πρώτο ίδρυμα λέγοντας: «θυμάμαι χαρακτηριστικά που φεύγει η μάνα μου και μου λέει “θα μείνετε εδώ” κι εγώ κλαίω και λέω “μαμά, όχι, μη με αφήσεις”».

Από τους συμμετέχοντες δεν αναφέρεται καμία προετοιμασία για τη μετάβαση από την οικογένεια στο ίδρυμα. Ορισμένοι, μετά την παραμονή τους στο ίδρυμα, επιστρέφουν στην οικογένεια, όπου λίγο αργότερα, οριστικά πια, φεύγουν ξανά για δεύτερη φορά για τα Παιδικά Χωριά SOS Ελλάδας. Η περιγραφή του Συν.4 είναι μάλλον χαρακτηριστική: «... δεν θυμάμαι τη δική μου αντίδραση τόσο, όσο θυμάμαι τον αδελφό μου τον Ρ. που ήταν... που

είναι περίπου ενάμιση με δύο χρόνια μεγαλύτερός μου...Ο αδελφός μου είχε κρατηθεί από το κάγκελο του μπαλκονιού, ένα πολύ αδύνατο, λεπτοκαμωμένο, μαυριδερό πλασματάκι, είχε γαντζωθεί από το κάγκελο και φώναζε, “όχι, μη με αφήσετε, δεν θέλω να φύγω, κάνετε λάθος, κάνετε λάθος σας λέω..”, έτσι φώναζε».

Η έναρξη της φιλοξενίας στα παιδικά χωριά SOS ξεκινάει από τη βρεφική και εκτείνεται έως την παιδική, προ-εφηβική ηλικία. Σχεδόν το σύνολο φιλοξενείται στα παιδικά χωριά SOS μαζί με κάποιον/ κάποια από τα βιολογικά τους αδέρφια. Μερικοί εξ αυτών ενημερώνονται για την επικείμενη μετάβαση στα Χωριά SOS, ενώ για κάποιους άλλους είναι ακόμα μία ξαφνική αλλαγή. Οι λόγοι απομάκρυνσης ήταν η οικονομική αδυναμία, σε συνδυασμό με άλλες δύσκολες καταστάσεις, όπως βιαιοπραγία γονέων, ψυχικές διαταραχές, εξαρτήσεις, παραμέληση, ψυχολογική και συναισθηματική κακοποίηση.

Κάποιοι από τους συμμετέχοντες αναφέρονται στις διαφορές που εντόπισαν ανάμεσα στο παιδικό χωριό SOS και στα ιδρύματα όπου είχαν φιλοξηνηθεί προηγουμένως. Αναφέρουν ποιοτικές διαφορές στον τρόπο λειτουργίας, στα πρόσωπα φροντίδας, στις υποδομές, ακόμη και στην εξωτερική όψη υπέρ του Παιδικού Χωριού. Ένας συμμετέχων εντοπίζει μία αρνητική ομοιότητα όσον αφορά τα πρόσωπα φροντίδας και στους δύο χώρους παιδικής προστασίας, λέγοντας: «*Έφυγα από το ίδρυμα όπου έτρωγα ξύλο και ξαναπήγα σε ένα μέσα στο οποίο ξαναέτρωγα ξύλο*» (αναφορά στον παιδαγωγό και την 1η μητέρα) (Συν.2).

β) Η είσοδος στο Παιδικό Χωριό / Η περίοδος της προσαρμογής

Τα συναισθήματα κατά την περίοδο της προσαρμογής και του πρώτου διαστήματος παραμονής στο Παιδικό Χωριό είναι ανάμεικτα, συναισθήματα λύπης και χαράς. Κάποιοι συμμετέχοντες έχουν ευχάριστες και κάποιοι άλλοι δυσάρεστες αναμνήσεις. Ο Συν.4 θυμάται: «*είχαμε ένα ενοχικό σύνδρομο με τον Ρ., τα δύο αδέρφια ήμασταν τα μεγαλύτερα που πήγαμε εκεί. Όταν μας ρώτησε η μαμά η Ε., ιδίως τον Ρ., “τι συμβαίνει και δεν τρως; μήπως δεν σου αρέσει; να σου φτιάξω κάτι άλλο;” η απάντηση ήταν “η μητέρα μας... έχει να φάει φαγητό;”*»

Για τους περισσότερους συμμετέχοντες, η απουσία από την καθημερινότητα των σημαντικών άλλων της βιολογικής και ευρύτερης συγγενικής οικογένειας, τόσο το πρώτο διάστημα όσο και κατά τη διάρκεια της ζωής τους, έχει δημιουργήσει ένα αίσθημα κενού, στεναχώριας και θλίψης. «*Μου έλειπε πάρα πολύ ο...ναι, ναι, ο πατέρας μου πάρα πολύ. Δεν ξέρω γιατί εκείνη την περίοδο μόνο τον πατέρα μου είχα στο κεφάλι μου*», αναφέρει ο Συν.8. Οι περισσότεροι ανακαλούν στη μνήμη τους σημαντικά πρόσωπα που βοήθησαν στη δύσκολη περίοδο της

προσαρμογής. Αναφέρονται σε πρόσωπα φροντίδας, σε συνεργάτες του Οργανισμού, στην ύπαρξη βιολογικών αδελφών, καθώς επίσης και στην ύπαρξη συνομήλικων παιδιών που μπορούσαν να μοιραστούν την καθημερινότητα και τη μοναξιά τους. *«Με βοήθησε το γεγονός ότι το κλίμα στο Χωριό ήταν καταπληκτικό, με πολλή ελευθερία, και με πάρα πολλά παιχνίδια»*, θυμάται ο Συν.4.

γ) Η ζωή στο Παιδικό Χωριό

Σύμφωνα με όσα αναφέρουν σχεδόν όλοι οι συμμετέχοντες, η καθημερινότητα στο Παιδικό Χωριό SOS δεν διέφερε σε τίποτα από την καθημερινότητα των παιδιών που ζούσαν με τη βιολογική τους οικογένεια. Επρόκειτο για μια φυσιολογική και πολυάσχολη καθημερινότητα με πάρα πολλά ερεθίσματα, εξωσχολικές και αθλητικές δραστηριότητες. Περιλάμβανε το πρωινό ξύπνημα, σε κάποιες περιπτώσεις μετά μουσικής, πρωινό γεύμα, προετοιμασία της σχολικής τσάντας, μεταφορά στο σχολείο, επιστροφή στο σπίτι, μεσημεριανό γεύμα, με όλη την οικογένεια SOS παρούσα, ανάπαυλα, μελέτη και ενισχυτική διδασκαλία, παιχνίδι, εξωσχολικές και αθλητικές δραστηριότητες, βραδινό γεύμα και προετοιμασία για τον ύπνο, *«όπως είναι ένα φυσιολογικό σπίτι»* (Συν.7).

Για τους συμμετέχοντες, παιδικό χωριό σημαίνει μητέρα SOS, αδέρφια SOS και θεία SOS, τα κεντρικά πρόσωπα της οικογένειας όπου μεγάλωσαν. Η μητέρα SOS αποτελεί το σημαντικότερο πρόσωπο στη ζωή των συμμετεχόντων εκείνης της περιόδου. Για τους περισσότερους ήταν η μητέρα τους, ήταν εκείνη που μπορεί να μην τους έφερε στη ζωή αλλά τους μεγάλωσε, ορισμένοι, δε, δεν την ξεχωρίζουν από τη βιολογική τους μητέρα, *«γιατί η μάνα δεν είναι αυτή που γεννάει, μάνα είναι αυτή που μεγαλώνει και για μένα αυτή είναι η μάνα μου μέχρι και τώρα και θα συνεχίσει να είναι...»* (Συν.3).

Κάποιοι από τους συμμετέχοντες περιγράφουν, σε γενικές γραμμές, τη σχέση τους με το λοιπό διοικητικό-επιστημονικό προσωπικό ως καλές, ζεστές, στενές αλλά και αδιάφορες. Εκτιμούν ότι επιτελούσαν τον ρόλο τους με σοβαρότητα και ζέση, δείχνοντας την απαραίτητη και ουσιαστική ευθύνη που απέρρευε από τον ρόλο τους. Η πλειοψηφία των συμμετεχόντων περιέγραψε τον διευθυντή ως πατρική φιγούρα όλων των παιδιών, που είναι δίπλα τους σε κάθε βήμα τους, που ασχολείται, περνάει χρόνο και παίζει μαζί τους, που κάποιες φορές θα θέσει όρια, με την απαιτούμενη, ανάλογα με την περίπτωση και την κατάσταση, αυστηρότητα. *«Δηλαδή εγώ πραγματικά τον ένιωθα σαν πατέρα μου... Και λέγαμε ότι είναι ο πατέρας όλων των παιδιών εκεί μέσα. Και ήτανε»*, αναφέρει ο Συν.3. Σύμφωνα με τους συμμετέχοντες, ο παιδαγωγός είναι ένα από τα σημαντικότερα πρόσωπα στη ζωή τους, τόσο στο Παιδικό Χωριό όσο και αργότερα, στο επόμενο μεταβατικό στάδιο, στη Στέγη Νέων αλλά

και στη μετέπειτα εξέλιξή τους. Είναι ένα πρόσωπο που είναι συνυφασμένο με θετικές και αρνητικές πτυχές και εμπειρίες της ζωής τους. Για κάποιους εκ των συμμετεχόντων, ο ρόλος του παιδαγωγού ήταν συνδεδεμένος με την οριοθέτηση, την τιμωρία, τη συνέπεια, τις κατευθυντήριες εντολές, ένα πρόσωπο που δεν έδωσε το έναυσμα και το κίνητρο της πίστης στον εαυτό και στις δυνάμεις κάθε παιδιού. Για την πλειοψηφία όμως των συμμετεχόντων ήταν ένα πρόσωπο αναφοράς, μια βάση πάνω στην οποία πάτησαν και άνθισαν, ένα σταθερό πρόσωπο εμπιστοσύνης, που ήταν στήριγμα τόσο στις ευχάριστες όσο και στις δύσκολες στιγμές, μια φιγούρα φιλική με την οποία υπήρξαν αμέτρητες ώρες συζητήσεων σοβαρών θεμάτων που απασχολούσαν τα παιδιά. Είναι μια φυσιογνωμία που βοήθησε τα παιδιά να ανακαλύψουν τις δυνατότητές τους και πτυχές του εαυτού τους: *«ήταν ένας υπέροχος άνθρωπος, καλή του ώρα εκεί που είναι, γιατί μιλάμε ακόμα και τώρα, πολύ καλός άνθρωπος όπως και ο επόμενος που ήρθε»* (Συν.3). Οι περισσότεροι αναφέρουν πως είχαν μια καλή σχέση με τον κοινωνικό λειτουργό. Ο ρόλος του είναι συνδεδεμένος με ευχάριστες καταστάσεις και γεγονότα, πλην ελάχιστων εξαιρέσεων. Οι κοινωνικοί λειτουργοί δεν φαίνεται να είναι τόσο ενεργοί στην καθημερινότητα των μετεχόντων. Η παρουσία της ψυχολόγου δημιούργησε κάποιες αντιδράσεις, ενώ η παρουσία σε τακτικά διαστήματα της ιδρύτριας του Παιδικού Χωριού SOS Ελλάδας δημιούργησε ευχάριστες παιδικές αναμνήσεις.

Η αισθητή απουσία των προσώπων της βιολογικής οικογένειας οδήγησε κάποιους συμμετέχοντες να το «σκάσουν» από τον φορέα, κάποιους άλλους να σκεφτούν να το «σκάσουν», ενώ άλλοι δεν αισθάνθηκαν ποτέ την ανάγκη να το κάνουν.

δ) Οι σχέσεις με τη βιολογική οικογένεια

Οι περισσότεροι συμμετέχοντες αναφέρουν ότι υπήρχε επικοινωνία με τα πρόσωπα της βιολογικής και ευρύτερης συγγενικής οικογένειας. Για κάποιους υπήρχε σταθερή και συχνή τηλεφωνική επικοινωνία, τόσο από τα πρόσωπα της βιολογικής οικογένειας, όσο και από τους ίδιους. Για ορισμένους η επικοινωνία δεν ήταν συχνή, καθώς δεν υπήρχε τέτοια διάθεση από τα πρόσωπα της βιολογικής τους οικογένειας, παρότι είχαν γίνει αρκετές προσπάθειες προκειμένου αυτό να επιτευχθεί. Η διά ζώσης επικοινωνία πραγματοποιούνταν μέσα στο Παιδικό Χωριό ή μπορεί να σήμαινε μετάβαση και διακοπές, την περίοδο του καλοκαιριού, τις γιορτές των Χριστουγέννων και του Πάσχα, στον τόπο και στις ρίζες των συμμετεχόντων, κοντά στα αγαπημένα τους πρόσωπα, όπως αδέρφια, συγγενείς.

Ποικίλα είναι τα συναισθήματα των συμμετεχόντων έπειτα από μια επικοινωνία με τη βιολογική οικογένεια. Η πλειοψηφία αναφέρει την οργή, τη ματαίωση, το άγχος και τη λύπη να επικρατούν έπειτα από την επικοινωνία με τους δικούς τους. *«Όταν έφευγε η μητέρα μου,*

εντάξει, εγώ δεν μιλιόμουν, ζούσα ξανά την απώλεια, ήταν μια επανάληψη», αναφέρει ο Συν.4. Για ορισμένους, τα αρνητικά συναισθήματα αναδύονται από την έλλειψη οποιασδήποτε επικοινωνίας, καθώς τα πρόσωπα της βιολογικής οικογένειας δεν παρουσιάζονται και δεν τους επισκέπτονται. Αυτή η απουσία είναι πιο αισθητή και πιο έντονη σε γιορτές, όπως αυτές των Χριστουγέννων και του Πάσχα, σε μια κοινωνική εκδήλωση ή όταν οι άλλοι γονείς επισκέπτονται το σχολείο.

ε) Η μετάβαση από το Παιδικό Χωριό στη Στέγη Νέων και στην ενήλικη ζωή

Όλοι οι συμμετέχοντες μεταβαίνουν από το Παιδικό Χωριό SOS στη Στέγη Νέων, στην περίοδο της εφηβείας. Μια δομή του ίδιου οργανισμού που προετοιμάζει τα παιδιά για την αυτόνομη και ανεξάρτητη ενήλικη ζωή. Σε κάποιους εκ των συμμετεχόντων έχει γίνει προετοιμασία για τη μετάβαση αυτή από το επιστημονικό προσωπικό, ενώ για κάποιους άλλους είναι μια ξαφνική και απρόσμενη αλλαγή. Ο Συν.1 αναφέρει σχετικά: *«Σε εμάς όχι (δεν υπήρξε προετοιμασία), έγιναν όλα πολύ ξαφνικά και είναι αυτό το μόνο αρνητικό που έχω να πω για το παιδικό χωριό, ενώ σε όλα μας έλεγαν θα γίνει αυτό, θα γίνει εκείνο, τα πάντα μας έλεγαν»*. Ορισμένοι συμμετέχοντες αισθάνονται χαρά και ευτυχία, διότι η μετάβαση αυτή σηματοδοτεί για αυτούς περισσότερη ιδιωτικότητα, προσωπικό χώρο, χρόνο και ανεξαρτησία. Όπως αναφέρει ο Συν.2, *«γενικά ήταν μία υπέροχη μετάβαση στην ελευθερία μας, χωρίς μαμάδες στο κεφάλι μας, χωρίς να πρέπει να ρωτήσουμε να κάνουμε πολλά πράγματα»*. Για άλλους όμως σημαίνει θλίψη, θυμό, και σύγχυση. Νιώθουν να χάνουν τη βάση τους που με τόσο κόπο είχαν δημιουργήσει. Κάποιοι εκ των συμμετεχόντων προσαρμόζονται στη νέα αυτή δομή εύκολα, ενώ κάποιοι άλλοι δύσκολα. Οι δυσκολίες αυτές αποδίδονται στην έλλειψη σταθερών προσώπων, όπως της μητέρας SOS, στην ύπαρξη νέων προσώπων και στην αλλαγή σχολικού πλαισίου.

Η καθημερινότητα στη Στέγη Νέων αναφέρεται από τους περισσότερους ως μια φυσιολογική καθημερινότητα ενός εφήβου, με τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις που απορρέουν από την ηλικία αυτή. Ως πρόσωπα αναφοράς στη Στέγη, έχουν τον διευθυντή, τον παιδαγωγό, τον κοινωνικό λειτουργό και την οικοδέσποινα του κάθε σπιτιού. Η μετάβαση από το παιδικό χωριό στη Στέγη Νέων και η νέα αυτή αλλαγή δεν αποτελεί εμπόδιο στη διατήρηση της επικοινωνίας και της επαφής της πλειοψηφίας των συμμετεχόντων με την οικογένεια SOS στην οποία έχουν μεγαλώσει και με την οποία έχουν τις περισσότερες εμπειρίες και μνήμες της ζωής τους. Ελάχιστοι αναφέρουν ότι δεν κράτησαν τις επαφές που ήλπιζαν με την οικογένεια και τα αδέρφια SOS.

Η μετάβαση από τη Στέγη Νέων στην ενήλικη, ανεξάρτητη και αυτόνομη ζωή, για τους περισσότερους συμμετέχοντες συνέβη με ομαλό τρόπο, ενώ για ορισμένους με έναν τρόπο ξαφνικό και αφύσικο. Μια ακόμα μετάβαση που συνδέεται με θετικά και αρνητικά συναισθήματα. Συχνό είναι το αίσθημα του ξεριζωμού. Ο Συν.6 αναφέρει χαρακτηριστικά: *«Δηλαδή αυτό το είχα σαν αίσθηση μεγαλώνοντας ότι κάπου, ρε παιδί μου, να σταματήσω να πηγαίνω δεξιά και αριστερά, ας κάτσω κάπου τώρα να γίνω κομμάτι κι εγώ ενός οικοσυστήματος, να έχω τους φίλους μου, την παρέα μου, τη δουλειά μου».*

στ) Η αξιολόγηση της εμπειρίας παραμονής στο Παιδικό Χωριό σήμερα

Οι περισσότεροι εκ των συμμετεχόντων αναφέρουν ότι το Παιδικό Χωριό SOS αποτέλεσε μια σταθερή βάση, πάνω στην οποία ανέπτυξαν την προσωπικότητά τους και τις δεξιότητές τους. Τους βοήθησε σε οικονομικό, υλικό, εκπαιδευτικό, επαγγελματικό, όσο και σε συναισθηματικό επίπεδο. Μέσα από εμπειρίες έμαθαν να μοιράζονται σκέψεις και συναισθήματα, να είναι αλληλέγγυοι και να διεκδικούν. Εντούτοις, υπάρχει συμμετέχουσα που εκτιμά ότι τα εφόδια που αποκόμισε δεν τη βοηθούν, συνολικά, στην πορεία της ζωής της και ότι ήταν μια εμπειρία που δεν αποτιμάται θετικά. Οι περισσότεροι, ανακαλώντας τις πιο χαρακτηριστικές και έντονες στιγμές, συνολικά, θυμούνται και υπογραμμίζουν την αίσθηση της αγάπης που υπήρχε, και ότι *«ναι, έμαθα πώς είναι μία οικογένεια»* (Συν.3).

Χαρακτηρίζουν το παιδικό χωριό ως αγάπη, ζωή, ένα μεγάλο χωριό με πολλά παιδιά, φίλους, αδέρφια, ως «στρουμφοχωριό», που σου γεννά συναισθήματα, αισθήσεις, αξίες και σεβασμό. Στα αρνητικά συμπεριλαμβάνουν, μεταξύ άλλων, την αλλαγή των σταθερών προσώπων φροντίδας σε κάποια από τα γειτονικά σπίτια SOS που επηρέαζαν τους φίλους τους, τις τιμωρίες, την κακή λεκτική επικοινωνία αλλά και τη γενικότερη λύπη τους για την απομάκρυνση από την οικογένεια. Ο Συν.2 μας λέει ότι *«Υπήρχαν και οι καλές υπήρχαν και οι κακές στιγμές, αλλά τουλάχιστον δεν ήμασταν στον δρόμο. Μπορεί να έχω καλές στιγμές στο μυαλό μου αλλά οι χειρότερες στιγμές είναι πάρα..... είναι πιο δυνατές από τις καλές στιγμές στα Παιδικά Χωριά SOS».*

Όπως ήδη αναφέραμε, η ζωή στο Παιδικό Χωριό ήταν συνυφασμένη με τη μητέρα SOS, η οποία αποτελούσε το κεντρικό, σημαντικό πρόσωπο στην καθημερινότητα των συμμετεχόντων και σημείο αναφοράς τους. Είναι ένας άνθρωπος με τον οποίο οι περισσότεροι διατηρούν άρρηκτους δεσμούς μέχρι σήμερα, έχοντας ισότιμη θέση στη ζωή τους με τη βιολογική μητέρα. Κάποιοι όμως από τους συμμετέχοντες έχουν αποκομίσει αρνητικές εμπειρίες και μνήμες από τις μητέρες SOS. Αναφέρονται σε αυτές ως πρόσωπα

που είχαν κακία και μίσος, κακή συμπεριφορά, που απαιτούσαν συναισθήματα και που η τιμωρία αποτελούσε βασικό μέσο μάθησης και διαπαιδαγώγησης.

Στην οικογένεια όπου μεγάλωσαν οι συμμετέχοντες, πέρα από την ύπαρξη των βιολογικών αδελφών, υπήρχαν και άλλα παιδιά, τα αδέλφια SOS. Η συνύπαρξη, η καθημερινότητα, το παιχνίδι, το μοίρασμα συναισθημάτων, καταστάσεων, αγωνιών, προβληματισμών και κοινών βιωμάτων, τους έδεσε με ισχυρούς, επίκτητους, οικογενειακούς δεσμούς ζωής. Όπως αναφέρει ο Συν.1, *«Ναι, ναι, ήτανε. Δηλαδή μέχρι και σήμερα, αυτό που σου λέω δηλαδή είναι από καρδιάς, τα αδέλφια μου είναι έξι, σ' το ξαναλέω, δεν είναι μία»*. Η λέξη «οικογένεια» σηματοδοτεί για τους συμμετέχοντες μια σειρά από συναισθήματα και καταστάσεις. Η οικογένεια που δεν έζησαν και που απομακρύνθηκαν ξαφνικά και κάτω από δύσκολες συνθήκες και η οικογένεια που συνάντησαν στο παιδικό χωριό, μέσα στην οποία απέκτησαν μνήμες και εμπειρίες.

Αξιολογώντας τη συνολική παραμονή τους στο Παιδικό Χωριό SOS αναφέρουν ότι έμαθαν να αγαπούν τον εαυτό τους, να πιστεύουν στις δυνατότητές τους. Έμαθαν να μπορούν να στέκονται στην κοινωνία ισότιμα. Έμαθαν να είναι “άνθρωποι”. Κέρδισαν τη ζωή τους. Οι περισσότεροι δεν πιστεύουν ότι διαφοροποιήθηκαν από ένα παιδί που μεγάλωσε με την οικογένειά του. Δεν εντοπίζουν ιδιαίτερες διαφορές πέραν του ότι δεν είχαν στη ζωή τους τους βιολογικούς τους γονείς και ότι μάλλον ωρίμασαν και εκτίμησαν κάποια πράγματα που συνομήλικοί τους δεν θα μπορούσαν να αξιολογήσουν.

Το γεγονός ότι μεγάλωναν στο Παιδικό Χωριό στάθηκε αφορμή να υποστούν, ορισμένοι συμμετέχοντες, εκφοβισμό, από συνομήλικους στη σχολική κοινότητα. Αναφέρεται επίσης περιστατικό μη πρόσληψης σε εργασία, λόγω του γεγονότος ότι μεγάλωσε στο παιδικό χωριό SOS, όπως και κάποια αρνητικά σχόλια στον κοινωνικό περίγυρο.

Πάντως, η πλειοψηφία των συμμετεχόντων πιστεύει ότι αν δεν βρισκότουσαν στα Παιδικά Χωριά, δεν θα ήταν αυτό που είναι σήμερα: κάποιιοι εξ αυτών αναφέρουν ότι ίσως και να μη βρισκότουσαν στη ζωή, ότι δεν θα είχαν λάβει αξίες, αρχές, μόρφωση, ότι θα είχαν δημιουργήσει μια οικογένεια στα πρότυπα της βιολογικής, επαναλαμβάνοντας το ίδιο μοτίβο ζωής. Μια ζωή εκ διαμέτρου αντίθετη με αυτή που έχουν σήμερα.

ζ) Προσδοκίες για το μέλλον

Οι περισσότεροι από τους συμμετέχοντες ονειρεύονται τη δημιουργία της δικής τους οικογένειας, καλύτερης από εκείνη που συνάντησαν στο ξεκίνημα της ζωής τους, όπως ο Συν.3 που αναφέρει: *«Θέλω να κάνω οικογένεια, όπως σου έχω πει μου αρέσουν πάρα πολύ τα*

παιδιά». Κάποιοι άλλοι συνδέουν τα όνειρά τους με την επίτευξη εκπαιδευτικών και επαγγελματικών στόχων, προκειμένου να έχουν ένα καλύτερο και πιο βέβαιο μέλλον.

Οι περισσότεροι θέλουν να αποκτήσουν παιδιά, ορισμένοι πάρα πολλά, φαντάζονται και πιστεύουν ότι θα είναι σε θέση ή είναι σε θέση να ανταποκριθούν στο γονικό τους ρόλο υπεύθυνα και σωστά, δίνοντας αγάπη, στοργή, ασφάλεια και έχοντας την πεποίθηση ότι δεν θα τους λείψει απολύτως τίποτε. Θέλουν να δώσουν στα παιδιά τους ό,τι εκείνοι δεν πήραν από τους βιολογικούς τους γονείς. Να μην κάνουν τα ίδια λάθη. Όπως αναφέρει ο Συν.7, «*θα ανταποκριθώ υπέροχα, ξέρεις τι, όταν έχεις στερηθεί εσύ τους γονείς σου είναι ένας παραπάνω λόγος για σένα να μην το στερηθεί το παιδί σου ή να μη στερηθεί τίποτα το παιδί σου*». Πιστεύουν ότι όλη αυτή εμπειρία και τα βιώματα της ζωής τους θα λειτουργήσουν θετικά στην άσκηση των γονικών τους καθηκόντων και στην ανατροφή και διαπαιδαγώγηση των παιδιών τους. Ορισμένοι μετέχοντες συνδέουν την απόκτηση των παιδιών με την εύρεση μιας σταθερής εργασίας, προκειμένου να μπορούν να ανταποκριθούν στις πολύπλευρες απαιτήσεις του μεγάλωματος ενός παιδιού.

Συζήτηση

Η παρούσα μελέτη αποτυπώνει τα βιώματα και τις εμπειρίες ατόμων που μεγάλωσαν σε ένα από τα Παιδικά Χωριά SOS Ελλάδας και την επιρροή αυτών των εμπειριών στην ενήλικη ζωή τους. Η μελέτη διερεύνησε επτά θεματικούς άξονες που αφορούσαν τη ζωή πριν και κατά τη διάρκεια της παραμονής τους στο Παιδικό Χωριό, τις σχέσεις με τη βιολογική οικογένεια, τη μετάβαση στην ενήλικη ζωή και την επαναξιολόγηση αυτής της εμπειρίας και τις προσδοκίες για το μέλλον. Τα κύρια ευρήματα της μελέτης τεκμηριώνουν την αδυναμία παροχής στους συμμετέχοντες ενός ασφαλούς οικογενειακού περιβάλλοντος.

Η ποιοτική έρευνα δεν είναι στατιστικά αντιπροσωπευτική, συνεπώς τα αποτελέσματα της παρούσας μελέτης δεν μπορούν να γενικευτούν και να επαληθευτούν. Ωστόσο, η ειδική γνώση που παράγει η εν λόγω μελέτη μπορεί να αποτελέσει αφορμή για περαιτέρω διερεύνηση του θέματος της εξω-οικογενειακής φροντίδας. Επίσης, πρέπει να ληφθεί υπόψη το γεγονός ότι ο κύριος ερευνητής υπήρξε εργαζόμενος στο συγκεκριμένο φορέα και αυτό ενδέχεται να περιόρισε την προθυμία ορισμένων συμμετεχόντων να μιλήσουν ελεύθερα.

Οι συμμετέχοντες διατηρούν μνήμες από την οικογενειακή, πατρική ή μητρική εστία. Μια οικογενειακή εστία που δεν ήταν σε θέση να ικανοποιήσει τις συναισθηματικές, ψυχολογικές και φυσικές ανάγκες των παιδιών ή δεν ήταν σε θέση να προστατεύσει τα παιδιά από οποιοδήποτε κίνδυνο. Οι συμμετέχοντες στην πλειοψηφία τους αναφέρουν για τη ζωή τους

πριν από το ίδρυμα, παραστάσεις και εικόνες συνδεδεμένες με δυσάρεστα συναισθήματα. Οι λόγοι αποχώρησης από την οικογενειακή εστία αφορούν: α) σε ακραία οικονομική δυσπραγία, στέρηση βασικών αγαθών, β) σε συναισθηματική και σωματική παραμέληση και κακοποίηση, εξαρτήσεις, καταστάσεις βίας και γ) σε αιφνίδιους θανάτους γονέων και αποσταθεροποίηση της ήδη δύσκολης και ανυπόφορης καθημερινότητας.

Τα παιδιά είναι το μέλλον μιας κοινωνίας. Η ζωή στο σπίτι είναι το υψηλότερο προϊόν πολιτισμού (Ashby, 1997) και κάθε παιδί έχει το δικαίωμα επαρκούς διαβίωσης (CRC, Convention on the Rights of the Child). Οι Singh και Dhyan (2013) αναφέρουν ότι δεν υπάρχει κάτι άλλο που μπορεί να υποκαταστήσει τη βιολογική οικογένεια. Στη Νότια Ευρώπη μεγάλος αριθμός παιδιών παραμένει σε φροντίδα εκτός των οικογενειών τους (Jorge F. del Valle, 2013). Στη χώρα μας, η εισαγωγή σε ίδρυμα ή σε δομές οικογενειακού τύπου ενός παιδιού που απομακρύνεται από το οικογενειακό περιβάλλον, αποτελεί τη συνηθέστερη επιλογή. Μάλιστα, η απουσία συμμετοχής και γνώμης των παιδιών στη διαδικασία λήψης απόφασης και η μη προετοιμασία για τη μετάβαση από την οικογενειακή εστία σε φορέα παιδικής προστασίας αποτελούν χαρακτηριστικά του συστήματος παιδικής προστασίας στην Ελλάδα (Συνήγορος του Πολίτη, 2015). Η παρούσα μελέτη τεκμηριώνει ότι οι περισσότεροι των συμμετεχόντων δεν προετοιμάστηκαν για τη μετάβαση από την οικογενειακή εστία σε κάποιο δημόσιο ίδρυμα ούτε από την οικογένεια ούτε από κάποιον επίσημο φορέα ή ειδικό. Όλα ήταν για αυτούς μία ξαφνική αλλαγή που δεν τους έβρισκε σύμφωνους. Ορισμένοι από τους μετέχοντες αναφέρουν ότι απλά ενημερώθηκαν από τη βιολογική οικογένεια για την επικείμενη μετάβασή τους στο Παιδικό Χωριό.

Για τη διάρκεια παραμονής τους στο Χωριό, οι περισσότεροι συμμετέχοντες της παρούσας μελέτης αναφέρονται θετικά στον τρόπο λειτουργίας, στα σταθερά πρόσωπα φροντίδας, στις υποδομές, ακόμη και στην εξωτερική όψη του παιδικού χωριού. Ο δεσμός της προσκόλλησης με τον σημαντικό άλλον αφορά τη μητέρα SOS, η οποία προσφέρει αγάπη, ασφάλεια και σταθερότητα, αναλαμβάνει τη φροντίδα και έχει την ευθύνη λειτουργίας του σπιτιού SOS (Προγράμματα Παιδικών Χωριών SOS Ελλάδας, 2018). Τα αποτελέσματα της μελέτης αυτής τεκμηριώνουν τη μητέρα SOS ως το σημαντικότερο πρόσωπο στην καθημερινότητα, με το οποίο συνδέθηκαν συναισθηματικά και το οποίο αποτέλεσε πηγή εμπειριών και αναμνήσεων, για κάποιους θετικές και ευχάριστες και για κάποιους άλλους αρνητικές και δυσάρεστες. Ορισμένοι δεν την ξεχώριζαν από τη βιολογική τους μητέρα και θεωρούν ότι τους ενέπνευσε αξίες και αρχές για να πορευτούν, και τους χάρισε οικογενειακές στιγμές, ενώ δεν λείπουν και εκείνοι που θεωρούν ότι η μητέρα SOS συμπεριφέρθηκε με κακία και μίσος, απαιτούσε συναισθήματα και η τιμωρία αποτελούσε το βασικό μέσο διαπαιδαγώγησης. Ανάπτυξη του

δεσμού προσκόλλησης με τον σημαντικό άλλον κατά την παιδική ηλικία, καθώς και υψηλότερη ψυχική ανθεκτικότητα υποστήριξε επίσης και μία μελέτη σε δύο ρωσικά παιδικά χωριά SOS (Bogdanova, 2017).

Η παρούσα μελέτη τεκμηριώνει επίσης τον σημαντικό ρόλο που διαδραματίζουν τα αδέρφια, είτε βιολογικά είτε όχι. Τα παιδιά μαθαίνουν να μοιράζονται ευθύνες και συναισθήματα, χαρές και λύπες της καθημερινότητας και της ζωής τους και δομούν συναισθηματικούς δεσμούς ζωής (Προγράμματα Παιδικών Χωριών SOS Ελλάδας, 2018). Ο Sting (2013) αναφέρει ότι οι αδελφικές σχέσεις είναι από τις σημαντικότερες σχέσεις στη ζωή του ατόμου που συμβάλλουν σημαντικά στην ανάπτυξη και στην πορεία του, γεγονός που οι περισσότεροι συμμετέχοντες επιβεβαίωσαν στη μελέτη μας.

Οι συμμετέχοντες ανακαλούν στη μνήμη τους και άλλα πρόσωπα. Αναφέρονται σε πρόσωπα φροντίδας, σε συνεργάτες του οργανισμού, στην ύπαρξη συνομήλικων παιδιών που μπορούσαν να μοιραστούν την καθημερινότητα και τη μοναξιά τους. Η συνύπαρξη, το παιχνίδι, το μοίρασμα συναισθημάτων, καταστάσεων, αγωνιών, προβληματισμών και κοινών βιωμάτων, τους έδωσε με ισχυρούς, επίκτητους, οικογενειακούς δεσμούς ζωής. Η σχέση αυτή, για τους περισσότερους, συνεχίζει μέχρι και σήμερα.

Η μελέτη του Moono (2006) αναδεικνύει ότι η οικογένεια/κοινότητα SOS είχε κάνει πολλά για την αναγέννηση και την αλλαγή της ζωής των παιδιών, όπως η παροχή αξιοπρεπούς καταφυγίου και τροφής, ιατρικών εγκαταστάσεων, εκπαίδευσης, προστασίας από κακομεταχείριση και ανάπτυξη των ικανοτήτων τους, ευρήματα που έρχονται σε αντιστοιχία με τα ευρήματα της παρούσας μελέτης. Οι περισσότεροι εκ των συμμετεχόντων αξιολογούν ότι το παιδικό χωριό SOS αποτέλεσε μια σταθερή βάση, πάνω στην οποία ανέπτυξαν την προσωπικότητά τους, τις δεξιότητές τους, δόμησαν τον χαρακτήρα τους. Αναφέρουν ότι η βοήθεια που τους προσφέρθηκε καθ' όλη τη διάρκεια της παραμονής τους αλλά και κατά τη μετάβαση στην ενήλικη, αυτόνομη ζωή τους, ήταν πολυσήμαντη, αναγκαία και χρήσιμη, τόσο σε οικονομικό, υλικό, εκπαιδευτικό, επαγγελματικό, όσο και σε συναισθηματικό επίπεδο.

Η πορεία προς την ενηλικίωση και την αυτόνομη ζωή στην Στέγη Νέων για τους περισσότερους συμμετέχοντες της μελέτης συνέβη με ομαλό τρόπο, ως φυσική εξέλιξη των πραγμάτων. Όχι όμως για όλους. Μία συμμετέχουσα εκτιμά ότι τα εφόδια που αποκόμισε δεν τη βοήθησαν στην πορεία της ζωής και η εμπειρία της δεν αποτιμάται θετικά. Για άλλους ήταν μία ακόμα μετάβαση που συνδέθηκε με μια πληθώρα συναισθημάτων: άγχος, φόβο, αγωνία, και αβεβαιότητα. Αναφέρουν ότι δεν έλαβαν τη συναισθηματική υποστήριξη που είχαν ανάγκη για την «έξοδο» στην αυτόνομη ζωή και αισθάνθηκαν απροετοίμαστοι. Αυτά συνάδουν με

μελέτη που επισήμανε σειρά ελλειμμάτων και εμποδίων στην προετοιμασία των εφήβων για την «έξοδο», συμπεριλαμβανομένης της χρηματοδότησης, της στέγασης και των κοινωνικών δεξιοτήτων, της έλλειψης υποστήριξης και καθοδήγησης σχετικά με το μέλλον τους (Manso, 2012).

Όλοι σχεδόν οι συμμετέχοντες της μελέτης αναφέρουν ότι είχαν επικοινωνία με το οικογενειακό και ευρύτερο συγγενικό περιβάλλον, είτε τηλεφωνική είτε διά ζώσης. Για τους περισσότερους υπήρχε σταθερή και αμφίδρομη τηλεφωνική επικοινωνία, χωρίς περιορισμούς, που συχνά συνοδευόταν με τη μετάβαση του παιδιού στο σπίτι σε περιόδους διακοπών. Για ορισμένους η επικοινωνία δεν ήταν συχνή, καθώς η βιολογική τους οικογένεια δεν ήταν διαθέσιμη.

Συμπεράσματα

Εξετάζοντας μια σειρά παραμέτρων σε σχέση με την εμπειρία ζωής των παιδιών που έζησαν σε εξω-οικογενειακή φροντίδα, διαπιστώνεται ότι η παραδοσιακή αντίληψη και πρακτική της τοποθέτησης παιδιών σε ιδρύματα συντηρείται από την ανεπαρκή διαθεσιμότητα και ετοιμότητα αναδόχων οικογενειών στη χώρα μας, για να αναλάβουν παιδιά που πρέπει να απομακρυνθούν, και μερικά επειγόντως, από τις οικογένειές τους, αλλά και από ανεπαρκείς οικονομικές και ψυχοκοινωνικές υπηρεσίες και υποστήριξη για να παραμείνουν τα παιδιά στην οικογενειακή εστία, όπου αυτό είναι εφικτό. Ασφαλώς, δεν αμφισβητούνται οι προσπάθειες που καταβάλλονται από φορείς παιδικής προστασίας για την προστασία και φροντίδα των παιδιών. Ο εκάστοτε φορέας παιδικής προστασίας (πρέπει να) θεωρείται, εκ των πραγμάτων, προσωρινό μέτρο που στοχεύει στην επιστροφή του παιδιού στο οικογενειακό ή ευρύτερο συγγενικό περιβάλλον. Με τον πρόσφατο νόμο 4538/2018 περί αναδοχής και τεκνοθεσίας ελπίζεται ότι θα επιτευχθεί η μείωση του αριθμού των παιδιών που απομακρύνονται από την οικογενειακή εστία. Η τοποθέτηση ενός παιδιού εκτός οικογένειας πρέπει να είναι η έσχατη λύση (Συμβούλιο της Ευρώπης, 2015). Οι κοινωνικοί λειτουργοί μπορούν να αποτελέσουν ασπίδα περιφρούρησης και εφαρμογής των δικαιωμάτων του παιδιού, έχοντας ως βασικό κριτήριο και γνώμονα το βέλτιστο συμφέρον του και λαμβάνοντας σοβαρά υπόψη τη γνώμη του σε θέματα που αφορούν τη ζωή του. Ως ζητούμενο δεν πρέπει να είναι «το μη χείρον βέλτιστον», αλλά η ουσιαστική κάλυψη των αναγκών του παιδιού και η συνολική προστασία του.

Ενόσω το παιδί παραμένει σε δομή προστασίας, ο κοινωνικός λειτουργός οφείλει να εργάζεται για την ενδυνάμωση της βιολογικής οικογένειας και τη σύνδεσή του μαζί της και με την

ευρύτερη συγγενική οικογένεια, προκειμένου να ξεπεραστούν οι δυσκολίες, με σκοπό την επιστροφή του παιδιού στην οικογενειακή εστία.

Επιπλέον, οι πολιτικές προσαρτήσεις του παιδιού και της οικογένειας οφείλουν να επικεντρωθούν στην πρόληψη των κοινωνικών προβλημάτων (ανεργία, κατάχρηση ουσιών, κακοποίηση), με απώτερο στόχο τη μείωση του μεγάλου αριθμού των παιδιών σε ιδρύματα που προέρχονται από οικογένειες που πλήττονται από τη φτώχεια και την αποστέρηση. Γιατί είναι γνωστό ότι μια σειρά από παράγοντες που αναγκάζουν σε εξω-οικογενειακή φροντίδα των παιδιών έχουν δομικό χαρακτήρα. Η φτώχεια, ο κοινωνικός αποκλεισμός, η περιορισμένη πρόσβαση σε υπηρεσίες υγείας, η έλλειψη παιδείας, εν πολλοίς οφείλονται σε αδυναμίες του ίδιου του κοινωνικού συστήματος. Η άρση των κοινωνικών ανισοτήτων, μέσω της συνηγορίας, της προάσπισης των δικαιωμάτων των παιδιών, των παρεμβάσεων στα κέντρα λήψης αποφάσεων και της κοινωνικής δράσης, πρέπει να αποτελεί σταθερό παρονομαστή των παρεμβάσεων της Κοινωνικής Εργασίας για την παιδική προστασία.

Βιβλιογραφία

Ελληνόγλωσση

Γαλάνης, Π., (2017). Βασικές αρχές της ποιοτικής έρευνας στις επιστήμες υγείας. Αρχεία Ελληνικής Ιατρικής 34 (6):834-84.

Παιδικά Χωριά SOS Ελλάδας, (2010). Απολογιστικό Τεύχος Παιδικού Χωριού S.O.S. Ελλάδας. Αθήνα.

Παιδικά Χωριά SOS Ελλάδας, (2018). Προγράμματα Παιδικών Χωριών S.O.S. Ελλάδας. Αθήνα. Συνηγόρος του Πολίτη: Καλλιόπη Σπανού, Βοηθός Συνηγόρος του Πολίτη: Γιώργος Μόσχος, Ειδική Επιστήμονας: Σαμάνθα Στρατιδάκη, Ειδική Έκθεση ΣΤΠ, Κύκλος Δικαιωμάτων του Παιδιού, Τα Δικαιώματα των παιδιών που ζουν σε ιδρύματα – Διαπιστώσεις και Προτάσεις του Συνηγόρου για τη λειτουργία των ιδρυμάτων παιδικής προστασίας, Μάρτιος 2015.

Νόμος 4538/2018: Μέτρα για την προώθηση των Θεσμών της Αναδοχής και Υιοθεσίας και άλλες διατάξεις. (ΦΕΚ 85).

Νόμος 2101/2/1992: Κύρωση της Διεθνούς Σύμβασης για τα Δικαιώματα του Παιδιού (ΦΕΚ 192, τ. Α').

Ξενόγλωσση

Ashby, L. (1997). Endangered Children: Dependency, neglect, and abuse in American history. New York: Twayne.

- Akram, M., Anjum, F. & Akram N., (2015). Role of orphanages to uplift the socio-economic status of orphans focusing on SOS Children's Villages in Punjab, Pakistan. *Mediterranean Journal of Social Sciences*, 6 (3 S2), pp. 117-182.
- Bogdanova, E. (2017). Russian SOS Children's Villages and deinstitutionalisation reform: Balancing between institutional and family care. *The Journal of Social Policy Studies*, 15 (3), pp. 395-406.
- Braun, V., & Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 3 (2), pp.77-101.
- Duranovic, M. (2017). SOS Children's Village Lekenik—A positive example of alternative care for children and youth. *New Trends and Issues Proceedings on Humanities and Social Sciences*, 4 (6), pp.11-16.
- Del Valle, J. F., & Bravo, A. (2013). Current trends, figures and challenges in out of home child care: An international comparative analysis. *Psychosocial Intervention*, 22 (3), pp.251-257.
- Del Valle, J. F., Canali, C., Bravo, A., & Vecchiato, T. (2013). Child protection in Italy and Spain: Influence of the family supported society. *Psychosocial Intervention*, 22 (3), pp.227-237.
- Del Valle, J. F. (2013). Out of home care in child protection: An international overview. *Psychosocial Intervention*, 22 (3), pp.161-162.
- Fargion, S. (2014). Synergies and tensions in child protection and parent support: policy lines and practitioners' cultures 1. *Child & Family Social Work*, 19 (1), pp.24-33.
- Harder, T. A., Zeller, M., Lopez, M., Kongeter, S., Knortha, J. E. (2013). Different sizes, similar challenges: Out of home care for youth in Germany and the Netherlands. *Psychosocial Intervention* 22, pp.203-213.
- Hessle, S. (2013). Sweden. In P.Welbourne & J. Dixon (Eds.), *Child Protection and Child Welfare: A global appraisal of cultures, policy, and practice* (pp. 31–54). London: Jessica Kingsley.
- Khoo, E., Mancinas, S., & Skoog, V. (2015). We are not orphans. Children's experience of everyday life in institutional care in Mexico. *Children and Youth Services Review*, 59, pp.1-9.
- Frimpong Manso, K. A. (2012). Preparation for young people leaving care: The case of SOS Children's Village, Ghana. *Child Care in Practice*, 18 (4), pp.341-356.

- Maneesha, S., Devi, L. (2018). Mental health of children residing in government institution and SOS model institution in Guntur district. *The Journal of Research, Angrau* 46 (3), pp.52-57.
- Moono M.M. (2006). A Study of How the Lusaka SOS Children’s Home Rebuilds the Orphans and Vulnerable Children’s Lives and Capabilities. Master of Philosophy (M.Phil.) in Development Studies. Norwegian University of Science and Technology.
- Rijbroek, B., Strating, M. M., & Huijsman, R. (2017). Implementation of a solution-based approach for child protection: A professionals' perspective. *Children and Youth Services Review*, 82, pp.337-346.
- Serbati, S., Ius, M., Milani, P. (2016). P.I.P.P.I Programme of intervention for prevention of institutionalization. Capturing the evidence of an innovative programme of family support. *Revista de Cercetare si Interventie Sociala*, 52, pp.26-50.
- Singh, R., & Dhyani, A. (2013). Attitude towards life: a family environment perspective. In *International Conference on Social Science Research. –2013.–Penang, Malaysia* (pp. 1547-1551).
- Sting, S. (2013). Sibling relations in alternative childcare-results of a study on sibling relations in SOS Children's Villages in Austria. *Kriminologija i Socijalna Integracija*, 21, p.119.
- Søland, B. (2015). "Never a Better Home": Growing up in American orphanages, 1920–1970. *The Journal of the History of Childhood and Youth*, 8 (1), pp.34-54.
- Tatsiopoulou, P., Chatzidimitriou, C., Georgaca, E., & Abatzoglou, G. (2020). A qualitative study of experiences during placement and long-term impact of institutional care: Data from an adult Greek sample. *Children and Youth Services Review*, Vol.116, p.105-121.
- UNICEF, UNHCR, Save the Children, & World Vision. (2013). *A Better Way to Protect ALL Children: The Theory and Practice of Child Protection Systems, Conference Report*. New Delhi, India: Author.
- UNICEF, United Nations Children’s Fund (2015). *The 2015 National Model United Nations*. New York, NY: United Nations.
- United Nations General Assembly. (1989). *Convention on the Rights of the Child*, UN document A/RES/44/25. New York, NY: United Nations. Ανάκτηση από: <http://www.un.org/documents/ga/res/44/a44r025.htm> {πρόσβαση στις 5/5/2018}.